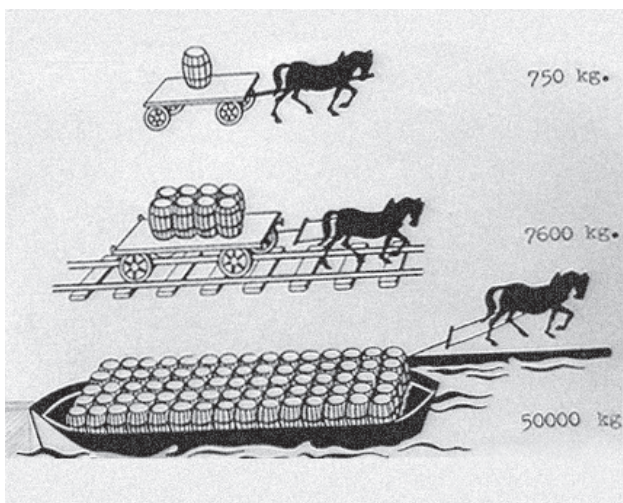

ŽITNA LAĐA ZORA

Radoslav Karleuša, dipl. ing. građ.

Povlačenjem Panonskog mora ostalo je na dnu Podunavlje pusto i močvarno. Kako je izgledalo podsjeća nas podatak da su Turci morali izgraditi kilometarski drveni most da bi iz Osijeka došli do Bačke. Prostori na kojima se stvorio Dunavski sliv, bili su nakon povlačenja Turaka neiskorišteni. Marija Terezija i monarhija shvatili su da će se melioriranjem istih te naseljavanjem ljudi stvoriti idealni uvjeti za uzgoj njima potrebnih krušarica, te stvoriti „žitnicu“ Europe. Naseljavanjem kmetova i isušivanjem močvara započet je uzgoj pšenice i drugih kultura koje je trebalo odvesti do Jadrana i šire. Prometne mogućnosti (bez aviona, željeznice i šlepera) bile su preskromne. Vodom, zaprežnim kolima za terete, a omnibusom za poštu i putnike.

Da bi pšenicu prebacili od Arada i Temišvara do Jadrana trebali su mjeseci, jer se plovilo uzvodno, a motora još nije bilo. Korita rijeka su bila neodržavana i plitka, a plovidbu su ometali plovni mlinovi, kompe¹ te drveće i naplavine. Oprema koju su ljudi tada imali za održavanje plovnosti (bez glibodera², refulera, bagera,

Slika 1: Promet na vodi nema premca (Izvor: Cvitanović, A. (1961.): Na Dunavu: život rijeke od izvora do ušća, Zagreb: Školska knjiga)

¹ *kompa*: plovilo niskoga gaza za prijevoz preko rijeke

² *gliboder*: plovilo sa strojem za čišćenje riječnog dna od nanosa

Slika 2: Brod na pristanu, dobro vidljivo veliko kormilo kojim se nekad upravljalo plovidbom broda. Kormilar, a ponekad i dva, hodali su po krovu kabine za vrijeme plovidbe (snimio: R. Karleuša)

makora i sl.) bila je ljudska radna snaga. To je uvjetovalo da „žitne“ lađe budu plosnatog dna i što šire, radi plićeg gaza. Pogon lađa veslanjem nije bio prikladan, a jedriti se moglo samo ako ima vjetra i to jačeg, radi tereta. Jedina je mogućnost bila vuča živom silom i to volovima (što se pokazalo presporim), konjima te ljudima (u početku robovi, a kasnije plaćenici).

Vrijeme plovidbe je bilo dugo radi nevremena i visokih voda pa je od Zemuna do Siska trebalo 23 dana, a od Siska do Ljubljane i 25. Radi lakšeg utovara i istovara lađe nisu bile natkrite, a žito se prevozilo u drvenim bačvama. Prijevoz se do Siska odvijao u većim lađama, a u Sisku se pretovarivalo u manje tumbase³ te nastavljalo Savom do Ljubljane i Kupom do Karlovca. Austrija je zahtijevala održavanje plovnog puta Savom do Kranjske, da bi se dalje teret kolima vozio do Trsta i šire. U tu su svrhu pokraj obala Save izgradili solidne kopitnice vidljive i danas uzvodno od Zidanog mosta.

Pretovarom žita u Sisku na tumbase plovilo se vučom do Karlovca, a onda po tada dobrim cestama (Karolina, Lujzijana, Jozefina) konjskim zapregama (donekle nizbrdo) do Rijeke, Senja i dr.

³ *tumbas*: drvena teglenica plosnatog dna bez pogona

Slika 3: Potpalublje – tovarni prostor broda h=1,6 m

Slika 5: Pogled na obaloutvrdu u Brodanima, desna obala rijeke Kupe. Vide se vrhovi talpi, pera iz gabiona, te staze za izlaz putnika iz broda kod visokih voda (snimio R. Karleuša)

Slika 4: Pristup pristanu broda, stepenice prema vatrogasnom domu u Brodanima (snimio R. Karleuša)

"Napredak", prvi parobrod s pogonom na vijak, doplovio je Kupom u Karlovac 11. ožujka 1892. godine (prije 156 godina).

Lađe su plovile do Karlovca, gdje su se istovarivale i potom vraćale nizvodno do Siska, pa je Karlovac bio važan prometni centar i pristanište mnogih lađa. Zbog toga se rodila ideja izgradnje vjerne replike žitne lađe. Mala grupa entuzijasta, odlučila se na izgradnju žitne lađe namijenjene turistima i ljubiteljima plovitbe rijekama, posebice karlovačkim. Upornim mukotrpnim radom nastala je lađa izgrađena iz domaćeg tvrdog hrasta (40 m³), rebra, planjke, klinovi i sve drugo s natkritom palubom te klupama s naslonom za 50 putnika. Dužina i širina broda je 25 × 4 m, a izgrađen je u domaćim pogonima. Visina palube nad vodom mu je 80 cm, deplasman desetak centimetara, a visina potpalublja je 1,6 m. Brzina broda u odnosu na vodu je 18 km/h. Puno opterećenje putnicima je 50 × 80 kg = 4 t, a nosivost žita je do 10 t. Posadu čine kormilar i mornar. Opremljen je svim potrebnim dodatcima (sidro, zvono, sirena, svjetlo, retrovizori, WC, bitve, pokretni pristupni most, kormilarnica, priručna kuhinja, itd.). Ima i veliko kormilo, a pokreću ga dva jednaka, u kokpit

Slika 6: Ugođaj na palubi

ugrađena dizel motora od po 50 KS te je neovisan. Dovezen je do Siska šleperom i tamo porinut u Kupu. Kapetanija Sisak izvršila je potrebne kontrole i odobrila plovitbu. Brod je pri povoljnom vodostaju sam doplovio u Karlovac. Naime, u koritu Kupe su dva kamena praga (Šišljavić i Središko) pa vodostaj mora biti dovoljan da brod proplovi bez oštećenja dna. Brod je nazvan *Zora*, ali ne po ženskom imenu. Poznato je da u Karlovcu postoji i *Zorin dom*, a i prvo pjevačko društvo u Karlovcu nazvano

Slika 7: Dizanje sidra pred polazak na plovidbu

je *Zora* – početak, buđenje novog dana, novog života. Lađa je u pogonu od 3. travnja 2017. godine i postaje sve popularnija, jer slične nema nadaleko, a užitek je s palube promatrati zeleni okoliš, rine te savršeni mir i miris vode.

Obale rijeke Kupe su na pojedinim lokacijama podložne urušavanjima pa je tvrtka Hrvatske vode duž takvih dionica, uključujući i Brođane, osigurala obalu zabijanjem talpi⁴. Talpe osiguravaju protok vode do srednjih voda, a dalje je primjeren zatravljeni pokos za veće vode. Na mjestima gdje rijeka taloži vučeni nanos izgrađena su pera od gabiona do razine talpi. Jedno

takvo pero izgrađeno je i ispred vatrogasnog doma te iskorišteno za pristan broda *Zora*. Gumama je osiguran kontakt oplata broda i ruba pera, a ulazak putnika osiguran je kamenim stubištem (s rukohvatom) u gornjem dijelu, te širokim gazištima donjeg stubišta, a na palubu broda ide se pokretnom strmom alu-rampom. Međutim, rijeka raste i pada, ovisno o prilikama i te su promjene najčešće nenadane (usred noći ili po nevremenu) pa to čini probleme kod privezivanja broda. Zbog toga je na obali izgrađena kosa staza kako bi se sam privez po potrebi pomicao, slično kao kod skela. ■

4 *talpa*: velika debela daska